

Vilija LAZAUSKAITĖ-RAGAIŠIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

DĖL PRIESAGOS *-ynas* VEDINIŲ KIRČIAVIMO PIETŲ AUKŠTAIČIŲ IR RYTŲ AUKŠTAIČIŲ VILNIŠKIŲ ŠNEKTOSE

Pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių šnektose įvairuoja priesagos *-ynas* vedinių, žyminčių augalų ar šiaip gamtos daiktų telkinius, kirčiavimas¹. Iš tarmių žodynų ir tekstų, „Lietuvių kalbos žodyno“ ir jo papildymų kartotekos, šnektų aprašų ir kt. šaltinių surinkta apie 40 šios priesagos daiktavardžių. Dauguma jų turi pirmosios ir trečiosios kirčiuotės gretybę, plg.: *alksnýnas* (1) Brsl (LKŽ K), *alksnýnai* Mrs, Str (LKŽ K), *al'ksn'ínai* Kč (mg. įr. rg. Nr. 611)², *iš_alksní nu*. Srj (mg. įr. rg. Nr. 696) / *alksnýnas* (3) LzŽ 20, Vrn, Prl, Lz (LKŽ K), Lkm (K a r d e l y t ė 1959, 168), Mtl, Vs, *alksnynai* Krkš, Švn, Rdm, *alksnynū* Ad, Dglš (LKŽ K)³; *qžuolýnas* (1) Ad (LKŽ I 535), Švnč, Tvr (LKŽ K), *qžuolýnas* (3) DrskŽ 25, Drsk, Lp, Vs, Nmn, Kb (LKŽ K), Lkm (K a r d e l y t ė 1959, 168)⁴; *kupstýnas* (1) Lp (LKŽ VI 936), Lš, Mtl (LKŽ K), Krkš / *kupstýnas* (3) DrskŽ 177, Švnč, Trak, Žrm (LKŽ K), *kupstynai* Mtl, *aņ_kupscinū* Pns (mg. įr. rg. Nr. 50), *kupscinai.s nuv'ėj* Rdm; *smėlýnas* (1) Ad (LKŽ K), *smėlýnai* Ign, Klt (LKŽ XIII 153) / *smėlýnas* (3) Kpč (LKŽ XIII 153), Kpč, Lzd, Al (LKŽ K), *smėlínai* Rdm (sas. rg. Nr. 167)⁵, *cik_sm'e'l'inaí*. Pls (mg. įr. rg. Nr. 218) ir pan.

Maždaug trečdalis minėtose tarmėse užrašytų žodžių paprastai kirčiuojami tik pagal trečiąją akcentinę paradigmą, pvz.: *karklýnas* (3) LzŽ 108, ZtŽ 271, Ad, Švnč, Vlk, Pns (LKŽ K), Rdm, *karkl'inaí*. (plg. *p_ karkl'ínus*) Lp (mg. įr. rg. Nr. 239); *mėšlýnas* (3) LzŽ 161, DrskŽ 208, ZtŽ 398, Tvr, Klt, Trak, Onš (LKŽ K), KltŽ, Rdm, Krkš; *riešutýnas* (3) LzŽ 219, DrskŽ 304, ZtŽ 546, Dbč, Vdš (LKŽ XI 578), Lp, Krsn (LKŽ K)⁶.

¹ Gyvų būtybių telkinius šios priesagos vediniai žymi gana retai, plg.: *kirmėlýnas* (1) Tvr (LKŽ V 84), Ign (LKŽ K) / *kirmėlýnas* (3) LzŽ 118, Lz, Aps (LKŽ K); *skrudėlýnas* (1) „skruzdėlynas“ Dglš, Aps, Azr (LKŽ XII 1098), Klt, Trak (LKŽ K) / *skrudėlýnas* (3) LzŽ 238, DrskŽ 333, Rod, Lz, Asv (LKŽ XII 1098), Lp, Vlk (LKŽ K) ir pan.

² Nurodomas magnetofono įrašo, saugomo Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus fonduose, numeris.

³ Plg. *ankslýnas* (3) „alksnynas“ DrskŽ 15, ZtŽ 53, Zt (LKŽ I 143), Drsk, Kb, Zt (LKŽ K), Vrnv (Grinaveckienė 1994, 89).

⁴ Plg. *aržuolýnas* (3) ZtŽ 61, Zt, Rdm, Nč (LKŽ K).

⁵ Nurodomas šnektos aprašo, saugomo Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriuje, numeris.

⁶ Neatmestina galimybė, kad šnektose vartojamos ir pastovaus kirčiavimo šių žodžių formos.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vienaskaitos inesyvo formų, rodančių pastovaus ar kilnojamojo kirčiavimo paradigmą, užrašyta nedaug⁷. Regis, kad konkrečių priesagos *-ynas* vedinių vienaskaitos inesyvo ir daugiskaitos formos kirčiuojamos pagal tą patį akcentinį modelį – t. y. pagal pirmąją arba trečiąją kirčiuotę, plg.: *alksnýnas*, *alksnýne* ir *alksnýnai* Mrs, *liepýnas*, *liepýne* ir *liepýnai* Plš, *eglýnas*, *eglynè* ir *eglynai* Kpč, Zt, *samanýnas*, *samanynè* ir *samanynai* Drsk, Lz ir pan.⁸

Lengviau spręsti apie daugiskaitos kirčiavimo ypatumus, nes šios formos pietinių aukštaičių šnektose paplitusios labiau. Kaip matyti iš sukaupytų duomenų, daugiskaitos formas linkstama kirčiuoti pagal kilnojamąją paradigmą, pvz.: *b'erži.nai*. DrskŽ 34, *beržynai* Ign, Mrs, Švn, Pns (LKŽ K), KltŽ, Pns (sąs. rg. Nr. 875), Lkm (Kardelytė 1959, 168), *b'erž'i.nai*. Ml (mg. įr. rg. Nr. 265), *n'el'iko. b'erž'i.nū* Dv (mg. įr. rg. Nr. 335), Rdm; *eglynai* Nmn (LKŽ II 1051), Dv, Lz, Zt, Lzd, Krkš, Rdm (LKŽ K), *aglīnai* Rud (sąs. rg. Nr. 639), *agl'i.nai*. Dv (mg. įr. rg. Nr. 373), *agl'inū* Pls (mg. įr. rg. Nr. 219), *agl'inais* Krkš (mg. įr. rg. Nr. 693); *lazdynai* Klt (LKŽ K), *lazdynū* Lb (LKŽ VII 213); *pelki.nai* Vdš (Markevičienė 1999, 117), *pelkynai* Ign, Onš, Rtn (LKŽ K), *p'el'k'inū i tū n'el'iko*. Švn; *uogynai* Drsk, Žln (LKŽ XVII 481), *(v)uog'ina* DrskŽ 429; *viržynai* Mrc (LKŽ XIX 675), Vrn (LKŽ K), *virži.nū* DrskŽ 463, *viržynū* Rod (LKŽ XIX 675) ir pan.⁹ Daugiskaitos formų su priesagos kirčiu užrašoma labai retai, pvz.: *b'erž'ínai* Kč (mg. įr. rg. Nr. 651), Vs, *dirgėlynai* Rdm (LKŽ II 578), *lañ.dα iš dz'irg'el'tnu*. Ign, *saman'ínai* Pns (mg. įr. rg. Nr. 50), *puš'ínai* Srj (mg. įr. rg. Nr. 715), *skiedýnai* „skiedrynai“ Grv (LKŽ K), *šepetýnais* Rtn (LKŽ XIV 676) ir pan. Taigi pietinių aukštaičių šnektose vyrauja kilnojamojo kirčiavimo formos.

Aptariant priesagos *-ynas* daiktavardžių akcentinių paradigmų formavimąsi pirmausia būtina atkreipti dėmesį į pamatinių žodžių kirčiavimą. Maždaug pusės straipsnyje nagrinėjamų vedinių pamatiniai žodžiai yra trečiosios ir/ar ketvirtosios kirčiuotės, pvz.: *ąžuolynai* (: *ąžuolas* 3^a), *beržynai* (: *béržas* 3), *dirgėlynai* (: *dirgėlė* 3^a, 3^b),

⁷ Pietvakarinėje pietų aukštaičių dalyje (apie Veisiejus, Leipalingį, Druskininkus, Merkinę, Marcinkonis ir kt.) vienaskaitos iliatyvas vartojamas ne tik kryptinai, bet ir vietai reikšti. Tad čia inesyvo formos užrašomos ypač retai (Zinkevičius 1966, 201; 1980, 258; Leskauskaitė 1998, 14–15, ir kt.).

⁸ Tarmių žodynuose ir kituose šaltiniuose vienaskaitos inesyvo formų aptikta nedaug. Gali būti, kad kai kurių žodžių kirčiuotė nustatyta remiantis vien tik daugiskaitos formų kirčiavimu.

⁹ Priesagos *-ynas* daiktavardžių daugiskaitos formos pagal trečiąją akcentinę paradigmą kirčiuojamos ir vakarų aukštaičių šnektose, pvz.: *beržynai* Gs (LKŽ I 776), *eglynai* Vlkv, Žal (LKŽ K), *pusnynai* Gs (LKŽ X 1053), *riešuti.nai* Pjv (Markevičienė 2001, 260), *samanynai* Všt (LKŽ K).

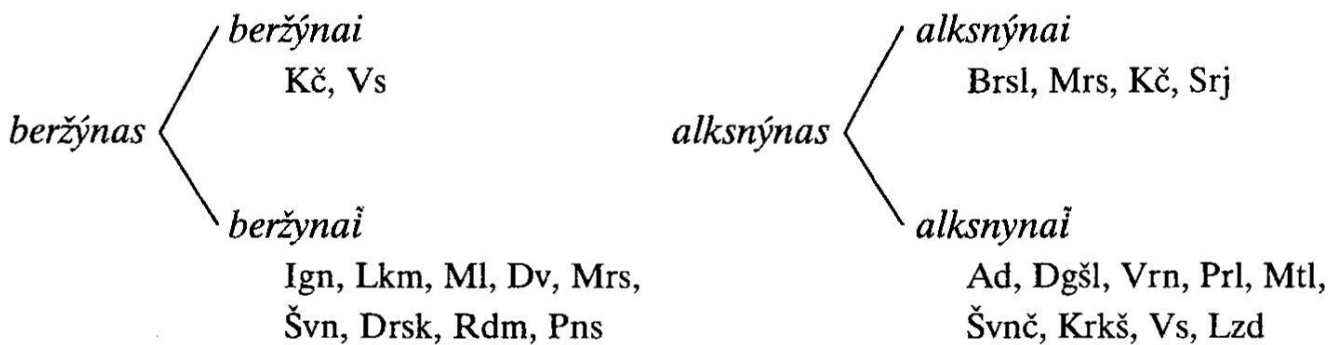
kelmynai (: *kélmās* 3), *mėšlynai* (: *mėšlas* 3, *mėšlas* 4), *purvynai* (: *puřvas* 4), *pušynai* (: *pušis* 4), *skied(r)ynai* (: *skied(r)à* 3 / 4), *šilynai* (: *šilas* 4), *žolynai* (: *žolė* 4). Daugiau nei trečdalis pamatinių daiktavardžių pietinių aukštaičių šnektose kirčiuojami ne tik pagal galūninio, bet ir pagal pastovaus kirčiavimo paradigmas, pvz.: *alksnynai* (: *alksnys* 4) / *alksnynai* (: *alksnis* 2), *eglynai* (: *eglē* 4) / *eglynai* (: *ėglė* 2), *karklynai* (: *kařklas* 4) / *karklynai* (: *kařklas* 2). Pirmosios kirčiuotės pamatinių žodžių yra tik keletas, pvz.: *pelkynai* (: *pėlkė* 1), *uogynai* (: *úoga* 1), *viržynai* (: *vıržis* 1). Vadinasi, šių išvestinių daiktavardžių kirčiavimas pagal pirmąją arba trečiąją kirčiuotę nėra tiesiogiai susijęs su pamatinių žodžių akcentuacija, plg.: *beržynai* ir *bėržas* (3) Kč, Vs, *dirgėlynai* ir *dirgėlė* (3^b) Rdm, *alksnynai* ir *alksnis* (2) Mtl, Krkš, Vs, Rdm, *eglynai* ir *ėglė* (2) Lzd, Krkš, Rdm, *uogynai* ir *úoga* (1) Drsk, Žln ir pan. Kaip minėta, pietinių aukštaičių šnektų plote priesagos *-ynas* vediniai linkę apibendrinti kilnojamojo kirčiavimo modelį.

Įsigalėjusi nuomonė, kad prieš Saussure'o ir Fortunatovo dėsnį priesagų vediniai paprastai išlaikydavę pamatinio žodžio akcentinę paradigmą (G i r d e n i s 1972, 70; plg. dar S k a r d ž i u s 1935, 73 ir ten min. lit.). Tokiu atveju priesagos *-ynas* daiktavardžiai turėjo būti kirčiuojami dvejopai: šaknyje ir galūnėje (t. y. pagal 1 ir 3 a. p.), pvz.: **úosynas* – *úosynai*, **alksnynas* – *alksnynai*, **bėržynas* – *beržynai*, **pušynas* – *pušynai* (žr. plačiau G i r d e n i s 1972, 70; plg. S o s s j u r 1977, 625). Vadinasi, dauguma priesagos *-ynas* vedinių trečiąją akcentinę paradigmą pietinių aukštaičių šnektose gali būti paveldėję iš seno¹⁰. Daiktavardžių, kurių pamatiniai žodžiai yra pirmosios ar antrosios kirčiuotės, kilnojamojo kirčiavimo paradigma, ko gera, atsiradusi analogijos būdu, plg.: *bruknynai* (: *brūknė* 2) KltŽ, Krkš, *spalgenynai* (: *spalģena* 1) KltŽ, Trak, Krkš (LKŽ K) ir pan. Šių vedinių priesagos kirtis bus atsiradęs vėliau, t. y. po Saussure'o ir Fortunatovo dėsnio susiformavus priesaginio ir priesaginio–galūninio kirčiavimo modeliams (plg. G i r d e n i s 1972, 70), pvz.: *pušynas* – *pušynai*, *alksnynas* – *alksnynai* ir pan. Priesagos *-ynas* daiktavardžių kirčiavimas pagal pirmąją akcentinę paradigmą laikytinas tolesnio apibendrinimo rezultatu.

¹⁰ Kilnojamojo kirčiavimo modelio senumą šiose šnektose patvirtina ir vietų vardų formos, plg.: *Karklynai* (3) Gervėčių ap. (K a r d e l y t ė 1975, 117), *Eglynai* (3) Lazūnų ap. (V i d u g i r i s 1999, 215), *Lazdynai* (3) Zietelos ap. (V i d u g i r i s 1969, 155), *Beržynai* (3) ir *Pieskynai* (3) Dubičių ap., Varėnos r. (E i g m i n a s, K u n s k i e n ė 1989, 240, 251), *Karklynai* (3) Dubėnų ap., Alytaus r. ir Noragėlių ap., Lazdijų r., *Kelmynai* (3) Rudaminos ap., Lazdijų r., *Liepynai* (3) Paluknio ap., Trakų r., *Šilynai* (3) Rūdiškių ap., Trakų r. (N o r e i k a, S t r a v i n s k a s 1976, 124, 130, 160, 305).

Šių daiktavardžių kirčiavimo ypatumams nemaža įtakos gali turėti jų semantika. Istoriskai priesagos *-ynas* vediniai yra sukonkretėję kuopiniai pavadinimai (S k a r d ž i u s 1943, 192, 266–267; O t r e b s k i 1965, 199; plg. dar A m b r a z a s 2000, 54)¹¹. Daugiskaitoje ir dabar ta kuopinė reikšmė juntama, pvz.: *barav'i.k'i.naĩ. to.l'aũ. / paaĩ.t raĩ.k'a* KltŽ; *gryni eglynaĩ sunku rasti* Nmn (LKŽ II 1050); *ñr lazdynũ par mum* Lb (LKŽ VII 213); *uogynaĩ išdegę buvo pernai, nebuvo lietaus* Drsk (LKŽ XVII 481); *už Didžios balos prasideda viržynaĩ* Mrc (LKŽ XIX 676); *kur pã.ci.s zo.l'i.naĩ. g'e-rá.us'i / tai t'ĩ iz raistũ* DrskŽ 484¹². Tad visiškai suprantama, kad galūninis šių formų kirtis siejamas su kuopinės daugiskaitos išlaikymu (plg. S t u n d ž i a 1995, 62)¹³.

Išlikusios dvejopai kirčiuojamos daugiskaitos formos rodo pietinių aukštaičių plote kontrastavus du priesagos *-ynas* vedinių daugiskaitos akcentinius variantus – pastovaus ir kilnojamojo kirčiavimo paradigmas¹⁴, plg.

Pietinių aukštaičių, dažniau paribio, šnektose pasitaiko oksitoniškai kirčiuojamų daugiskaitos galininko formų, pvz.: *alksnynũs* Krkš, *po beržinũs* Rūd (sąs. rg. Nr. 43), *beržynũs* Zt (LKŽ K), *karklynũs* Dv (LKŽ K), *kupstynũs* Vrnv (LKŽ K), *skiedynũs* Grv (LKŽ K), *žo.l'i.nũs* DrskŽ 484, *žoli.nũs* ZtŽ 645, 677, 813, Krkš (mg. įr. rg. Nr. 684). Šių oksitoninio kirčiavimo atvejų nereikėtų laikyti vien tik paprastu akcentiniu kilnojamosios paradigmos išlyginimu, nes dalis jų gali būti kuopinės daugiskaitos reliktai, plg.: *beržynũs* (: *béržas* 3), *karklynũs* (: *kařklas* 4), *žolynũs* (: *žolė* 4)¹⁵ ir pan.

¹¹ Priesagos *-ynas* daiktavardžiai turi ne tik kuopos, bet ir vietos reikšmę. Todėl sinchroniniu požiūriu šio tipo vediniai gali būti skiriami ir prie vietų pavadinimų (V i d u g i r i s 1969, 50–51; A m b r a z a s 2000, 54).

¹² Daiktavardis *žolynas* Druskininkų ir Zietelos šnektose vartojamas reikšmėmis „gėlė“ ir „vaistažolės“. V i d u g i r i s (1969, 159) šį žodį skyrė prie kuopinių pavadinimų.

¹³ Kuopinė daugiskaita galėjo lemti ir kitų daugiaskiemenių daiktavardžių, pavyzdžiui, priesagos *-ėjas*, *-a* vedinių (plg. *siuvėjas*, *-à*), galūninį (kilnojamąjį) kirtį (plg. S t u n d ž i a 1981, 192; 1995, 62).

¹⁴ Analogiškas dviejų daugiskaitos akcentinių variantų modelis būdingas ir dviskiemeniams *o* kamieno daiktavardžiams, pvz.: *béržai* : *beržaĩ*, *kařklai* : *karklaĩ*, *tvártai* : *tvartaĩ* ir pan. (žr. plačiau L a z a u s k a i t ė 1988, 27–28; L a z a u s k a i t ė - R a g a i š i e n ė 2000, 163).

¹⁵ Plg. galūnėje kirčiuojamas dviskiemenių *o* kamieno akūtinės šaknies daiktavardžių daugiskaitos galininko formas *beržũs* (: *béržas* 3), *grūdũs* (: *grũdas* 3), *langũs* (: *lángas* 3), *pėdũs* (: *pėdas* 3), *šiaudũs* (: *šiaũdas* 3), *tvartũs* (: *tvártas* 1/3) ir pan.

Šią prielaidą pirmiausia remia pagal tą patį modelį paribio šnektose kirčiuojami *pluralia tantum* daiktavardžiai, plg.: *akėčiàs* Lz (S e n k u s 1959, 217), *kailiniùs* LzŽ 56, 61, 102..., *kal'in'ùs* „kailinius“ ZtŽ 66, 143, 260..., *lašiniùs* LzŽ 140, 184, *laš'in'ùs* ZtŽ 52, 107, 104, 440..., *marškiniùs* LzŽ 117, 123, 157, 205..., *maršk'in'ùs* ZtŽ 136, 202, 211, LzT 59, *pavalkùs* LzŽ 22, 188, Lz (S e n k u s 1959, 222), *pelanùs* Lz (LKŽ K) ir pan. Apskritai paribio, ypač Lazūnų ir Zietelos, šnektose linkstama apibendrinti galūninį daugiaskiemenių daiktavardžių kirtį (plg. M i k u l ė n i e n ė 1996, 152), pvz.: *akmenùs* LzŽ 220, 280, *akm'en'ùs* ZtŽ 594, *audeklùs* LzŽ 163, Lz (S e n k u s 1958, 186), Nč, Zt (LKŽ K), *buselùs* LzŽ 254, *kub'ilùs* ZtŽ 322, *pagaliùs* LzŽ 161, *pagal'ùs* ZtŽ 448, 626, *pjautuvùs* LzŽ 51, 75, Aps, Rod (LKŽ K), *obuoliùs* LzŽ 522, *obu'l'ùs* ZtŽ 553, *sėmenùs* LzŽ 40, Lz (S e n k u s 1959, 225), *spragilùs* Lz (S e n k u s 1958, 126), Azr (LKŽ K), *traktor'ùs* Dv (mg. įr. rg. Nr. 326), *vailo.kùs* Dv (mg. įr. rg. Nr. 374), *valgymùs* LzŽ 93, 222, *val'g'i.mùs* Pls (mg. įr. rg. Nr. 219). Kad tai ne atsitiktinumas ar apsirikimas, rodo kitose pietinių aukštaičių šnektose užrašomos galūninio kirčiavimo formos, plg.: *ābuol'ūs* Vdš (sas. rg. Nr. 862), *d'ivo.nùs* (plg. *d'ivo.nas*, *d'ivo.nai*) Srj (mg. įr. rg. Nr. 708), Krkš, *grambuol'ūs* Rdm, *kaiminùs* Klt (M a r k e v i č i e n ė 1999, 125), *pas_kaim'inùs* Bd, Šlvn, *pak'in'klùs* Srj (mg. įr. rg. Nr. 708), *samanàs* Ign, *spragilùs* Švnc, *v.k'ieč'ùs* Srj, Krkš ir pan.¹⁶

Apibendrintas priesagos *-ynas* vedinių kilnojamojo kirčiavimo modelis turėtų veikti ir priesagos kirtį išlaikiusias vienaskaitos formas¹⁷. Turimi duomenys rodo, kad šių daiktavardžių įnagininkas galūnėje kirčiuojamas gana retai (žr. plačiau L a z a u s - k a i t ė - R a g a i š i e n ė 2000, 27), plg.: *ai.na al'ksn'inù* (: *al'ksnis* 2) Rdm, *užaug'i b'eržinù* (: *bėržas* 3) LzT 15, *pušynù* (: *pušis* 4) Švnc (LKŽ K), *žo.l'inù* (: *žolė* 4) *kv'ėp'a* Lp (mg. įr. rg. Nr. 298) ir pan. Labiau paplitusios vienaskaitos vietininkų – inesyvo ir iliatyvo – oksitoninio kirčiavimo formos, pvz.: *agl'in'è* ZtŽ 176, *eglynè* Zt (LKŽ II 1051), Grv, Kpč (LKŽ K), *agl'i.naň* ZtŽ 176, *eglynaň* Nmn (LKŽ II 1051), Švnc, Prng, Srj (LKŽ K), Rdm, *agl'inaň* Kb (sas. rg. Nr. 840), *agl'i.naň*. Pns (mg. įr. rg. Nr. 42), *kvajynaň* Mrc (LKŽ VI 1034), Vlk, Rūd, Lp (LKŽ K), *purv'in'ì* Mtl (LKŽ K), Ml (mg. įr. rg. Nr. 264), *purv'i.naň* DrskŽ 289, *purvynaň* Rud, Asv (LKŽ X 989), Klt, Kb, Lp, Dg, Smn (LKŽ K), *samanynì* LzŽ 229, *saman'in'ì* DrskŽ 316, *samanynaň* Tvr, Vdš (LKŽ K), Bd, Rdm, Krkš ir pan.¹⁸ Jos sudaro daugiau nei pusę užrašytų atvejų (iš 43 formų galūnėje kirčiuojamos 27). Priesagos kirčiavimo atvejų

¹⁶ Plg. vakarų aukštaičių šnektose užrašytus galūninio kirčiavimo atvejus *baltiñùs* Stak (M a r k e v i č i e n ė 2001, 171), *kaiminùs* Lkč, VŠR (M a r k e v i č i e n ė 2001, 198, 213).

¹⁷ Kalbininkai atkreipę dėmesį, kad kirčio vietos svyravimui įtakos gali turėti žodžio kirčiuotė. Pastebėta, kad trečiosios akcentinės paradigmos daiktavardžiai labiau linkę apibendrinti galūninio kirčiavimo modelį, t.y. pereiti į ketvirtąją kirčiuotę (plg. V i d u g i r i s 1969, 169; G r i n a v e c k i s 1972, 184; M a r k e v i č i e n ė 2001, 17).

¹⁸ Lazūnų šnekteje užrašyta ir aliatyvo galūninio kirčiavimo formų, plg.: *alksnynóp* LzŽ 20, *karklynóp* LzŽ 108 ir pan.

pasitaiko rečiau, plg.: *alksnýne* Mrs (LKŽ I 105), *alksnýnan* Tvr (LKŽ K), *krūmýne* Asv (LKŽ VI 699), *krūmýnan* Ign, Vdš (LKŽ K), *kvajínan* DrskŽ 179, *liepýne* Plš, *liepýnan* Prng (LKŽ VII 425), *purvín* Rod (sąs. rg. Nr. 24) ir pan. Tai rodo, kad pietinių aukštaičių plote (pirmiausia paribio ir vakarų dzūkų šnektose) linkstama apibendrinti ne tik daugiskaitos, bet ir vienaskaitos kilnojamojo kirčiavimo modelį. Pavyzdžiui, įsigalėjusį abiejų paradigmų oksitoninį kirtį Lazūnų šnektose gali rodyti netgi cirkumflekso žymėjimas žodžių priesagoje, pvz.: *aglýnas*, *beržýnas*, *lazdýnas*, *skruzdėlýnas*, *žolýnas* (Lipskienė, Vidugiris 1967, 193), *laužýnas* (Skardžius 1943, 266) ir pan.¹⁹ Vėlesniuose Lazūnų šnektos aprašuose, tekstuose ir žodyne priesagos *-ynas* daiktavardžiai kirčiuojami tik tvirtapradiškai (pagal 3 a. p.). Taigi šiuo atveju reikėtų kalbėti ne tiek apie cirkumflekso atsiradimą vedinių priesagoje, kiek apie vis labiau trūkinėjantį ryšį tarp priesagos priegaidės ir kirčio vietos tam tikrose žodžio formose – daugiskaitos galininko ir vienaskaitos įnagininko linksniuose²⁰.

ON THE ACCENTUATION OF THE DERIVATIVES WITH THE SUFFIX *-ynas* IN THE SOUTH AUKŠTAITISH AND EAST AUKŠTAITISH VILNIŠKIAI DIALECTS

Summary

The article deals with the phenomenon of variation between the 1st and the 3rd accentual classes in the group of derivatives with the suffix *-ynas* in the South Aukštaitish and East Aukštaitish Vilniškiai dialects of the Lithuanian language, e.g. *alksnýnas* 1/3 ‘alder scrubs’, *beržýnas* 1/3 ‘birch grove’, *karklýnas* 1/3 ‘osier-bed’. The dominance of the mobile accentual class in the group of derivatives under discussion could be explained on the basis of the accentuation of the basic substantives, the majority of which are characterized by the 3rd or the 4th, i.e. mobile, accentual class, e.g. *kelmynai* ‘stubby places’ (: *kėlmas* 3 ‘stub’), *pušynai* ‘pine forests’ (: *pušis* 4 ‘pine’). Some of the derivatives which are characterized by the mobile accentual class could be connected with the accentuation of the collective plural.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Ambrasas S., 2000, Daiktavardžių darybos raida, II, Vilnius.

DrskŽ – G. Naktinienė, A. Paulauskienė, V. Vitkauskas, Druskininkų tarmės žodynas, Vilnius, 1988.

Eigminas K., O. Kunskienė, 1989, Vietovardžiai, – Dubičiai, Vilnius, 234–258.

¹⁹ Šių daiktavardžių akcentinė paradigma čia nenurodyta.

²⁰ Už vertingas pastabas nuoširdžiai dėkoju doc. dr. Danguolei Mikulėnienei ir prof. habil. dr. Bonifacui Stundžiai.

Girdenis A., 1972, Lietuvių kalbos vardažodžio priesagų kirčio susiformavimas, – Blt I priedas 66–72.

Grinaveckienė E., 1994, Lietuvių tarmių tekstai. Balatna (Varanavas), 1, Vilnius.

Grinaveckis V., 1972, Nauji duomenys apie vakarų dzūkų tarmės kirčiavimą, – Lietuvos TSR MA darbai, serija A, IV(41), 181–186.

Kardelytė J., 1959, Daiktavardžių kaitymas Linkmenų tarmėje, – LKK II 165–176.

Kardelytė J., 1975, Gervėčių tarmė (fonetika ir morfologija), Vilnius.

KltŽ – Kaltanėnų šnektos žodyno kartoteka.

Kuzavinis K., A. Girdenis, 1997, Kelios mintys dėl baltų vardažodžio kirčiavimo paradigmų ir jų raidos, – VIII tarptautinio baltistų kongreso „Baltų kalbos XVI ir XVII amžiuje“ pranešimų tezės, Vilnius, 76–78.

Lazauskaitė V., 1998, Dėl dviskiemenių o-kamienių daiktavardžių kirčiavimo variantų pietinėse aukštaičių tarmėse, – Konferencijos „Lietuvių kalba: tyrėjai ir tyrimai“, skirtos Kazimiero Jaučiaus 150-osioms gimimo ir 90-osioms mirties metinėms paminėti, pranešimų tezės, Vilnius, 27–28.

Lazauskaitė-Ragaišienė V., 2000, Dėl priesagos *-unas* vedinių kirčiavimo pietinėse aukštaičių tarmėse, – Материалы XXIX межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Морфология и словообразование балтийских языков, тезисы докладов, Санкт-Петербургский государственный университет, 26–28.

Lazauskaitė-Ragaišienė V., 2001, Dviskiemenių u kamieno daiktavardžių kirčiavimo raida pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių paribio šnektose, – Blt XXXV(2) 159–169.

Leskauskaitė A., 1999, Pora pastabų dėl pietų aukštaičių vietininkų, – Konferencijos „Tarmės: jaunųjų kalbininkų darbai“ pranešimų tezės, Šiauliai, 12–16.

Lipskienė J., A. Vidugiris, 1976, Dieveniškių tarmė, – LKK IX 183–222.

LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas, I–XIX, Vilnius, 1968–1999.

LKŽ K – Lietuvių kalbos žodyno kartoteka.

LzT – J. Petrauskas, A. Vidugiris, Lazūnų tarmės tekstai, Vilnius, 1987.

LzŽ – J. Petrauskas, A. Vidugiris, Lazūnų tarmės žodynas, Vilnius, 1985.

Markevičienė Ž., 1999, Aukštaičių tarmių tekstai, I, Vilnius.

Markevičienė Ž., 2001, Aukštaičių tarmių tekstai, II, Vilnius.

Mikulėnienė D., 1996, Dėl linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo variantų pietinėse aukštaičių tarmėse, – LKK XXXIV 148–155.

Noreika Z., V. Stravinskas, 1976, Lietuvos TSR administracinio suskirstymo žinynas, II, Vilnius.

Otrębski J., 1965, Gramatyka języka litewskiego, II, Warszawa.

Senkus J., 1958, Kai kurie Lazūnų tarmės ypatumai, – Lietuvos TSR MA darbai, serija A, I, 183–193.

Senkus J., 1958, Lazūnų tarmės tekstai, – LKK II 215–230.

Skardžius P., 1935, Daukšos akcentologija, Kaunas.

Skardžius P., 1943, Lietuvių kalbos žodžių daryba, Vilnius.

Sossjur, 1977 – Ф. де Соссюр, Литовская акцентуация, – Ф. де Соссюр, Избранные труды по языкознанию, Москва, 620–632.

Stundžia B., 1981, Daugiskaitiniai asmenvardiniai oikonimai ir jų reikšmė linksniavimo bei kirčiavimo sistemų rekonstrukcijai, – LKK XXI 185–198.

Stundžia B., 1995, Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo sistema, Vilnius.

Vidugiris A., 1969, Zietelos tarmės daiktavardis, – LKK II 147–180.

Vidugiris A., 1999, Lazūnų krašto vietovardžiai, – LKK XLI 202–222.

Zinkevičius Z., 1966, Lietuvių dialektologija, Vilnius.

Zinkevičius Z., 1980, Lietuvių kalbos istorinė gramatika, I, Vilnius.

ZtŽ – A. Vidugiris, Zietelos šnektos žodynas, Vilnius, 1998.